

УДК 631.3:635.657-021.272(477.4-292.485)
DOI <https://doi.org/10.32848/agrar.innov.2024.24.8>

ДИНАМІКА ВИРОБНИЦТВА НУТУ В УКРАЇНІ ТА СВІТІ

ГОНЧАР М.В. – аспірант
orcid.org/0000-0003-2294-4646
Вінницький національний аграрний університет

Постановка проблеми. З усіх ресурсів забезпечення нашого суспільства продукти харчування займають найголовніше місце серед усіх. Україна знаходиться на провідних місцях серед виробників та експортерів сільськогосподарських продуктів у світі навіть в умовах, війни, нестачі кадрів та часткової технологічної відсталості серед інших гравців на ринку у даній галузі. Але подальший розвиток аграрного сектору та виробництва, ставить цілі та задачі для держави, що обумовлюють розробку та впровадження сучасної та продуманої стратегії виробництва та збуту аграрної продукції. Саме це може гарантувати стабільність та впевненість у агропромисловому комплексі, що є гарантом продовольчої безпеки країни та світу [1].

На сьогоднішній день із нагальних потреб аграрної галузі є забезпечення населення білковими продуктами рослинного походження, у тому числі зерна зернобобових культур, а саме нуту, як невичерпного джерела білків в умовах війни і швидкої зміни клімату.

На просторах вітчизняного ринку вже багато років, вирощування нуту виходить на лідируючі позиції серед зернобобових культур та створює пряму конкуренцію сої. Також нут набуває важливого стратегічно значення в питаннях забезпечення продовольчої та економічної безпеки країни [2]. Головними передумовами, що зумовлюють зміну у структурі харчування населення різних країн, а в особливості розвинених, пов'язані з відмовою вживання тваринних жирів і білків та переходу на рослинні, а також глобальної зміни клімату та стрімкого збільшення населення в країнах Азії та близького Сходу [3]. У сукупності це призвело до зростання глобального попиту на нут та зміну орієнту багатьох країн на вирощування нуту, серед яких і є наша країна.

Інтенсифікація виробництва зерна у тому числі кормового має набути одного із стратегічних напрямів пришвидшеного росту та розвитку всього агропромислового виробництва України на період до 2030 року [4]. Саме для цього необхідно зосередити увагу на створенні високопродуктивних сортів з врахуванням ключових факторів, що беруться до уваги під час вирощування, а саме: зона стабільного виробництва, оптимізація структури посівних площ, розробка та впровадження наукоємних інноваційних технологій їх вирощування, що будуть базуватися на основі ефективного використання біотичних та абіотичних факторів життя, які в свою чергу сприятимуть максимальному синтезу білка та органічної речовини.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питаннями світового виробництва нуту, його важливого значення для світового продовольства та ролі України в цьому, присвятили роки своїх досліджень

вітчизняні вчені та молоді науковці, а саме: Мазур В.А., Панцирева Г.В., Мордванюк М.О., Дідур І.М., Бахмат М.І., Петриченко В.Ф. [5]. Кожен із них вніс свій вклад у вирішення поставлених завдань різнотипного характеру. Проте з кожним роком є необхідність у перегляді та внесенні нових результатів і пропозицій з урахуванням нових світових, національних інтересів та тенденцій.

Метою нашого дослідження є: розгляд та аналіз стану світового та вітчизняного виробництва нуту на основі статистичних даних де визначимо світових лідерів і місце України у виробництві, а також розглянемо перспективи збільшення виробництва нуту в Україні.

На даний момент ці актуальні та важливі завдання, розв'язання яких слугуватиме значним вкладом у вирішення проблем рослинного білка, формування власних білкових і зернових ресурсів, підвищення урожайності, родючості ґрунту та зміцнення економіки України.

Матеріали та методи дослідження. При аналізі і узагальненні результатів досліджень, використовували методи математичної статистики, зокрема кореляційного аналізу, для майбутнього прогнозування врожаю [6]. При обрахунку середньої врожайності за вихідні дані брали масу зібраного врожаю та загальну площу вирощування. Дані дослідження проводилися згідно методики наукових досліджень в агрономії. При написанні автор посилався та використовував матеріали власних досліджень, дані із реєстру статистичних матеріалів та довідкові дані науково-практичних видань.

Результати та їх обговорення. У землеробстві нут відомий для людської цивілізації ще з сьомого тисячоліття до нашої ери. Нут як і кукурудза, рис, пшениця та просо належить до найбільш древніх культур. Першочерговий осередки вирощування були зафіксовані на Близькому Сході [7]. У бронзовому столітті нут з'являється у Греції і Римі, а вже починаючи з XVII століття нут становиться відомим у всьому світі, а в Україні вирощування розпочинається на початку 70-х років XVIII ст.

На новітньому етапі розвитку сільського господарства та агрокомплексу України нут як цінна білкова культура, котра має високу харчову цінність з високим вмістом мікро- та макроелементів [8]. У ньому поєднана концентрація найкращих та найцінніших властивостей усього рослинного світу. Нут характеризується високою адаптацією до умов вирощування у різних регіонах, збалансованістю білка за амінокислотним складом, різноманітним складом вітамінів та харчовою цінністю. Завдяки сукупності цих характеристик нут набуває все більшої цінності для людства у майбутній перспективі.

Окрім того, культивування нуту в сівозміні дає змогу швидко підвищувати культуру землеробства,

поліпшувати родючість ґрунту, збільшувати обсяги доступних поживних речовин для культурних рослин та одержувати екологічно чисту продукцію для наступних культур [9].

Відштовхуючись від потреб людства, погодних умов, кон'юнктури ринку, динаміка обсягів виробництва куль-

тури та посівних площі мають свої закономірності [10]. За даними World Population Review на рис. 1 у 2021 році, площа вирощування склала 12 млн. га., де беззаперечним лідером є Індія де посівні площі складають близько 8 млн. га. Також у 5 лідерів входять: Австралія, Турція, М'янма та Ефіопія [11].

КРАЇНИ-ЛІДЕРИ ЗА ПЛОЩЕЮ ПОСІВІВ НУТУ У СВІТІ

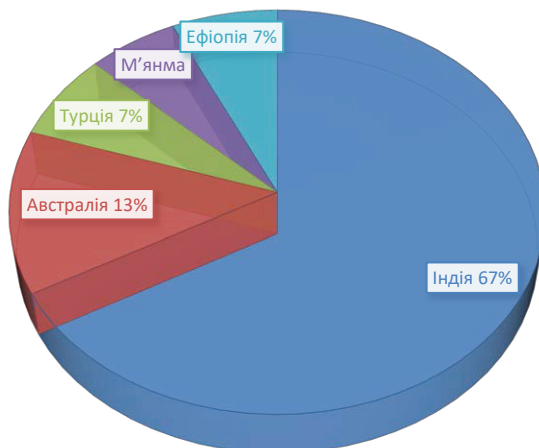

Рис. 1. Країни-лідери за площею посівів нуту у світі

Опираючись на дані Рис. 1, закономірно, що з урожайністю схожа ситуація. У табл. 1 за 2021 році світовим лідером з урожайності є Індія. Згідно зі статистичних даних World Population Review показує, що станом на 2021 рік Індія виростила 11,910,000 мільйонів тонн [12]. Близькими до Індії є Австралія 876,468 тис. тонн. Трете

та четверте місце з близьким розривом ділить Ефіопія 478,212 тис. тонн та Турція 475 тис. тонн [13]. І замикає рейтинг найбільших виробників нуту у світі М'янма з результатом 467,341 тис. тонн. До десятки ТОП країн-виробників нуту у світі входить: Росія, Пакистан, Мексика, Іран, США [13].

Таблиця 1

Країни-лідери за вирощуванням нуту 2021 р.

Місце	Країна	Виробництво, тонн
1	Індія	11,910,000
2	Австралія	876,468
3	Турція	478,212
4	Ефіопія	475,000
5	М'янма	467,341
6	Росія	316,840
7	Пакистан	233,934
8	Мексика	171,968
9	Іран	168,143
10	США	129,770

Нажаль у зв'язку з війною та важкою ситуацією в країні де серед бобових та зернобобових культур найбільше постраждало вирощування нуту. На сьогоднішній день у наявності знаходиться близько 10 тис. га. під посівами нуту. Приблизно таку саму площу у своєму розпорядженні мають такі країни як: Швеція, Перу, Зімбабве, Армения та Північна Македонія [14].

Валовий збір урожаю нуту у період 2020–2023 рр. в Україні та рейтинговий розподіл по областях показано на Рис. 2.

На Рис. 2. Можна побачити, що вирощування нуту у 2020 році, що був складний у зв'язку з появою COVID-19 для всього світу, а також для України, наша держава отримала найвищий урожай за останні декілька років.

Рис. 2. Валовий збір урожаю нуту в Україні за 2020–2023 рр. (станом на 05.05.2023 р.)

Також варто відмінити негативну ситуацію, що склалась у 2022 році під час повномасштабного вторгнення російської федерації наша країна збирила рекордно низький за всю історію врожай за рахунок скорочення значних площ посівів на півдні України де знаходилось найбільше посівних площ нуту. Також варто зазначити, що після шокуючого 2022 року, Україна змогла реабілітуватися і збільшити врожай навіть в умовах зменшення площ вирощування.

На сьогоднішній день спостерігається тенденція, щодо збільшення ролі та місця зернобобових в агропромислому комплексі України. Це зумовлено не лише порівняно дешевим джерелом білка для харчування населення і балансування кормів для раціону сільськогосподарських тварин та птиці. Особливо останнім часом на перше місце виходить їхня роль як важливих поліпшувачів ґрунту. Позитивна роль вирощування нуту полягає в тому, що культура здатна фіксувати від 80–150 кг/га азоту, що еквівалентно 150–300 кг аміачної селітри близько 20 тонн органічних добрив. Водночас нут використовує близько 70–80 кг азоту, а все решта залишається для використання наступним культурам у сівозміні. Азот, що накопичується у ґрунті завдяки бульбочковим бактеріям роду *Rhizobium* на відміну від азоту, що міститься у мінеральних добривах не забруднює навколишнє середовище та легко засвоюється іншими рослинами. Тому вирощування нуту дозволить різко знизити затрати на покупку мінеральних добрив, що стають дедалі дорожчими.

Умови сьогодення можуть диктувати різні правила гри. У ситуації де вторгнення російської федерації завдало колосальних збитків АПК та логістиці нут не втрачає своєї ціни впродовж останніх декількох років. За рахунок того, що нут виглядає як максимально перспективна культура у майбутньому, вартість її залишається на стабільно високому рівні та може надалі зрости з огляду на певну волатильність у світі.

Згідно Табл. 2 цінова політика відносно нуту на протязі 3 років коливалась незначною мірою, близько 65–100 доларів за тону. Одні із провідних платформ, що аналізують ринок аграрної продукції «Агроексперт Трейд» та Tricoli, станом на сьогоднішній день визначають, що ціна нуту є одна із найбільших серед усіх груп сільськогосподарських культур. Це пов'язано із значною кількістю збитків, що принесла війна, найбільшим скороченням посівних площ серед зернобобових, але в більшій мірі це пов'язано зі зростанням вартості долару та інфляції гривні, що в свою чергу призводило до підвищення вартості вирощування.

Проте дефіцит бобів, сучасні тенденції екологізації та норми, що встановлюють для тваринництва створюють високий потенціал привабливості та додаткового зацікавлення сільськогосподарських виробників у збільшенні посівних площ під нутом.

Ринок нуту – це досить складна ланка ринку продовольства із сукупністю економічних відносин між об'єктами господарювання, за допомогою яких здійс-

Таблиця 2

Вартість нуту у порівнянні з «популярними» культурами за 2021–2023 рр., тис. грн.

Культури	2021	2022	2023
Соняшник	12 000	17 000	16 500
Кукурудза	7 600	5 400	7 200
Соя	15 500	18 000	19 000
Пшениця	8000	6000	7000
Нут	26 000	28 000	32 000

нуються купівля-продаж нуту та продуктів його переробки відповідно до механізмів та законів ринкової економіки.

Загалом, спостерігається, що нут набуває популярності кожного року, паралельно з цим з'являються та розвиваються нові ринки збуту.

На основі Рис. 3 можна спостерігати, що впевненим експортером нуту на ринок впродовж останніх шести років є Австралія. Нажаль починаючи з 2018 року експорт сильно впав, після того, як Індія ввела тарифи на обмеження імпорту. Це був важкий удар для австралійського сектору, що вкотре підкреслює необхідність у диверсифі-

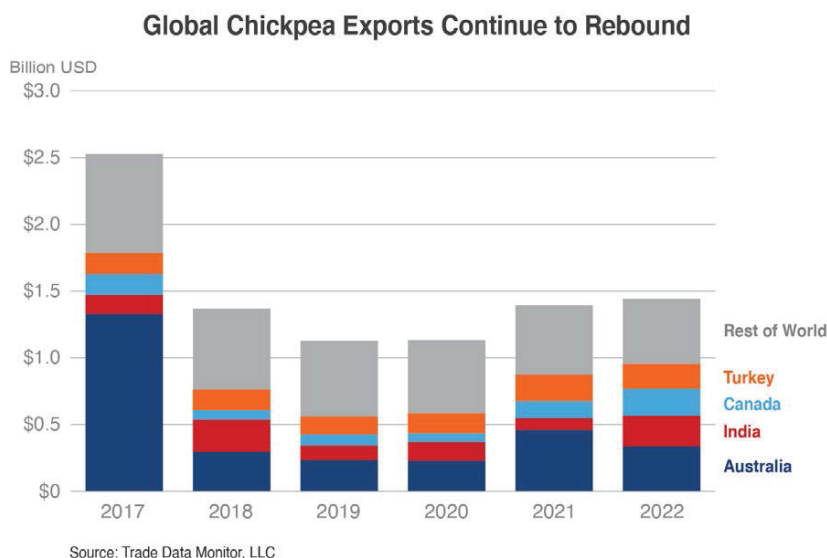

Рис. 3. Світовий експорт нуту за 2017–2022 рр.

кації ринків. Починаючи з 2021 року Австралія поступово почала оговтуватися після стресу і впевненими кроками повертатися на позиції 2017 року [15].

Імпорт Індії коливався з року в рік. Особливого впливу ринок зазнав у період з 2019 по 2021 рік, де Індія та США запроваджували санкції один проти одного, куди також входила заборона на експорт нуту до США, де за даний період Індія втратила близько 6.4 мільйона доларів. Проте експорт Індії має тенденцію до росту і у 2022 році збільшився вдвоє та склав 226 млн. доларів США, при цьому паралельно збільшився експорт до Об'єднаних Арабських Еміратів та Ірану [15].

Трійку лідерів замикає Турція, де дохід від експорту нуту склав 187 млн. доларів США у 2022 році. При цьому, також варто зазначити, що на долю Турції приходило 9% світового імпорту на суму 109 мільйонів доларів [15].

Проаналізувавши усі дані та інші показники, що можуть впливати на цільовий результат – врожайність, можна зазначити, що підбір сорту є одним із найважливіших чинників при вирощуванні нуту. Дольова частка сорту у формуванні врожаю становить 30–35%. У багатьох наукових джерелах автори також наголошують, що близько половини майбутнього врожаю залежить від вибору сорту нуту. Тому поява нових високопродуктивних сортів нуту дозволить не лише розширити ареал вирощування культури, а й отримувати високі врожаї.

Висновки і перспективи. Нут – унікальна продовольча, кормова, технічна культура, що є однією з голов-

них стратегічних культур землеробства в багатьох країнах світу. За останнє століття його площі збільшилися з 5–6 млн. га до 13 млн. га, урожайність з 15 ц/га до 25 ц/га, а в деяких випадках навіть і 30 ц/га. Нут вирощують у 60 країнах світу. У світові ресурси білка рослинного походження, з нуту надходить близько 30 млн. т. Добре розвинені посіви мають здатність фіксувати від 150–180 кг/га азоту з повітря. Це дає змогу на 70% забезпечити свою потребу у азоті та значну його частину залишити у ґрунті, завдяки чому нут являється одним із найкращих попередників у сівозміні.

За останні 50 років у зв'язку з кардинальними змінами у підході до вирощування сільськогосподарської продукції з'явилась змога вирощувати нут і у інших країнах. Завдяки цьому географія вирощування збільшилась до 75 країн, що призвело до логічного збільшення посівних площ під даною культурою. У багатьох країнах нут займає від 15 до 40% ріллі, а подекуди і більше.

Основними виробниками нуту серед країн є:

- Індія – 11,9 млн. т.
- Австралія – 876,4 тис. т.
- Турція – 478,2 тис. т.
- Ефіопія – 475 тис. т.
- М'янма 467,3 тис. т.

За результатами 2023 року, Україна увійшла до топ 100 країн-виробників нуту у світі з показником валового збору в 6.25 тис. т.

Унікальні властивості зерна зернобобових розкривають широкий діапазон можливостей у вирішенні різнома-

нітних питань з отриманням рослинного білка, що дасть змогу використовувати його у багатьох напрямках переробної галузі: різновиди продуктів для повсякденного, дієтичного та функціонального харчування, а також для виробництва різноманітних кормів та харчових добавок для тварин. На сучасній стадії глобалізації світової економіки та ринкових відносин, виробництво зернобобових потребує більш гнучкішого підходу до міжнародної конкурентної боротьби, забезпечивши вирішення проблем продовольчої та екологічної безпеки, оскільки зернобобові культури мають важливе значення в зерновому та кормовому виробництві України.

Тому сучасний розвиток кожного підприємства, галузі будь-якої країни, а особливо України в умовах війни, неможливий без запровадження та використання інновацій та техніко-технологічних рішень, оскільки рівень їх активізації та впровадження визначить стратегію майбутньої конкурентоспроможності як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринку.

Підсумовуючи вищевикладене, можна визнати, що нут є і набирає ще більш стратегічного впливу та популярності для різних галузей сільського господарства та харчової промисловості усього світу. Саме тому вирішальними чинниками у майбутньому виступатимуть інновації та наукоємні сучасні технології. Вони вже впроваджуються в Україні та передбачають поліпшення технологій вирощування нуту на основі досягнень систем точного землеробства, генної інженерії та біотехнології.

Загалом, комплексний підхід, чітка модель ведення сільського господарства надає змогу впроваджувати комплекс інноваційних рішень на різних стадіях виробництва цієї культури для збільшення ефективності її виробництва.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Петриченко В.Ф., Корнійчук О.В. Стратегія розвитку кормовиробництва в Україні. *Корми і кормовиробництво*. Вінниця, 2012. Вип. 73. С. 3-10.
2. Мазур В.А., Панцирева Г.В., Затолочний О.В. Порівняльна характеристика сортів нуту за комплексом господарсько-цінних ознак в умовах правобережного Лісостепу України. *Сільське господарство та лісівництво*. 2021. № 1 (20). С. 5-15. DOI: 10.37128/2707-5826-2021-1-1
3. Мазур В.А., Дідур І.М., Панцирева Г.В., Мордванюк М.О. Економічна ефективність технологічних прийомів вирощування нуту. *Сільське господарство та лісівництво*. 2021. № 2 (21). С. 24-33. DOI: 10.37128/2707-5826-2021-2-2
4. Мазур В.А., Панцирева Г.В., Мордванюк М.О., Затолочний О.В. Вплив технологічних прийомів вирощування на польову схожість та виживаність нуту в умовах правобережного Лісостепу України. *Сільське господарство та лісівництво*. 2021. № 3 (22). С. 5-13. DOI: 10.37128/2707-5826-2021-3-1
5. Мазур В.А., Дідур І.М., Панцирева Г.В., Мордванюк М.О. Симбіотична діяльність рослин нуту залежно від технологічних прийомів вирощування. *Корми і кормовиробництво*. 2021. Вип. 92. С. 62-71. DOI: 10.31073/kormovyrobnytstvo202192-06
6. Мазур В.А., Дідур І.М., Панцирева Г.В., Мордванюк М.О. Енергетична ефективність технологічних прийомів

вирощування нуту в умовах зміни клімату. *Сільське господарство та лісівництво*. 2022. № 2 (25). С. 5-13. DOI: 10.37128/2707-5826-2022-2-1

7. Mazur V., Pansyryeva H., Honchar M. Research assessment of the quality a legumes by economic and value indicators. *Сільське господарство та лісівництво*. 2023. № 1 (28). С. 5-16. DOI: 10.37128/2707-5826-2023-1-1
8. Панцирева Г.В. Вплив технологічних прийомів вирощування на зернову продуктивність зернобобових культур в умовах правобережного Лісостепу України. *Наукові доповіді НУБІП України*. 2020. Вип. № 5 (87). С. 1-9.
9. Мазур В.А., Дідур І.М., Панцирева Г.В. Обґрунтування адаптивної сортової технології вирощування зернобобових культур в правобережному Лісостепу України. Збірник наукових праць ВНАУ. «Сільське господарство та лісівництво». 2020. №18. С. 5-17.
10. Бабич А.О. Проблеми білка і вирощування зернобобових на корм. 3-є вид., переробл. і допов. Київ, 1993. 429 с.
11. Світ насіння: Нут: витривала бобова рослина, що демонструє успіх. URL: <https://www.seedworld.com/europe/2023/10/11/chickpeas-resilient-legume-that-is-sowing-success/> (дата звернення: 08.05.2024).
12. Глобальний ландшафтний форум: що таке органічне землеробство?. URL: https://www.globallandscapesforum.org/video/what-is-organic-agriculture/?gad_source=1&gclid=CjwKCAjwouexBhAuEiwAtW_Zx-pBVF0GMkDrnP1zr3dRrK3HDYDuDyFs3bn1yVxmemp5NpRpwr0TWhoCShkQAvD_BwE (дата звернення: 08.05.2024).
13. Національний комітет Нідерландів: світові Топ-7 лідерів вирощування нуту. URL: https://www.iucn.nl/app/uploads/2022/10/Factsheet-Chickpeas_IUCN-NL-2022_Guide-for-value-chain-management-in-the-protein-transition.pdf (дата звернення: 08.05.2024).
14. Огляд світового населення: країни-виробники нуту у 2024 році. URL: <https://worldpopulationreview.com/country-rankings/chickpea-production-by-country> (дата звернення: 08.05.2024).
15. Офіційний сайт департаменту сільського господарства Сполучених Штатів Америки. URL: <https://fas.usda.gov/data/spotlight-global-chickpea-exports-rise> (дата звернення: 08.05.2024).
16. Садівництво: нут, зростаюче джерело їжі у світі та Африці. URL: <https://www.horticulture.org.za/chickpeas-a-growing-food-source-in-the-world-and-africa/> (дата звернення: 08.05.2024).

REFERENCES:

1. Petrychenko V.F., Korniihuk O.V. (2012). Stratehiia rozvytku kormovyrobnytstva v Ukraini. *Kormy i kormovyrobnytstvo: vypusk 73* [The strategy of development of feed production in Ukraine. Feed and feed production: issue 73]. Vinnytsia, [in Ukrainian].
2. Mazur V.A., Pansyryeva H.V., Zatolochnyi O.V. (2021). Porivnialna kharakterystyka sortiv nutu za kompleksom hospodarsko-tsinnnykh oznak v umovakh pravoberezhnoho Lisostepu Ukrainy. *Sil'ske hospodarstvo ta lisivnytstvo: zhurnal № 1 (20)* [Comparative characteristics of chickpea varieties by the complex of economic and valuable features in the conditions of the right-bank

- Forest-Steppe of Ukraineю Agriculture and forestry: a journal, Vol. 20, № 1]. Vinnytsia. [in Ukrainian].
3. Mazur V.A., Didur I.M., Pantsyreva H.V., Mordvaniuk M.O. (2021). Ekonomichna efektyvnist tekhnolohichnykh pryiomiv vyroshchuvannya nutu. Silske hospodarstvo ta lisivnytstvo: zhurnal №2 (21) [The Economic efficiency of technological methods of growing chickpeas. Agriculture and forestry: a journal, Vol. 21, № 2]. Vinnytsia. [in Ukrainian].
 4. Mazur V.A., Pantsyreva H.V., Mordvaniuk M.O., Zatolochnyi O.V. (2021). Vplyv tekhnolohichnykh pryiomiv vyroshchuvannya na polovu skhozhist ta vyzhyvanist nutu v umovakh pravoberezhnoho Lisostepu Ukrainy. Silske hospodarstvo ta lisivnytstvo: zhurnal № 3 (21) [Influence of technological methods of cultivation on field germination and survival of chickpeas in the conditions of the right-bank Forest-steppe of Ukraine. Agriculture and forestry: a journal, Vol. 21, № 3]. Vinnytsia. [in Ukrainian].
 5. Mazur V.A., Didur I.M., Pantsyreva H.V., Mordvaniuk M.O. (2021). Symbiotychna diialnist roslyn nutu zalezno vid tekhnolohichnykh pryiomiv vyroshchuvannya. Kormy i kormovyrobnytstvo: vypusk 92 [Symbiotic activity of chickpea plants depending by the technological methods of cultivation. Feed and feed production: issue 92]. Vinnytsia. [in Ukrainian].
 6. Mazur V.A., Didur I.M., Pantsyreva H.V., Mordvaniuk M.O. (2022). Enerhetychna efektyvnist tekhnolohichnykh pryiomiv vyroshchuvannya nutu v umovakh zminy klimatu. Silske hospodarstvo ta lisivnytstvo: zhurnal № 2 (25) [Energy efficiency of a technological techniques of growing chickpeas in climate change. Agriculture and forestry: a journal, Vol. 25, № 3]. Vinnytsia. [in Ukrainian].
 7. Mazur V., Pantsyreva H., Honchar M. (2023). Otsinka yakosti zerna zernobovykh kultur za hospodarsko-tsinnyy pokaznykamy. Silske hospodarstvo ta lisivnytstvo: zhurnal №1 (28) [Research assessment of the quality a legumes by economic and value indicators. Agriculture and forestry: a journal, Vol. 28, № 1]. Vinnytsia. [in Ukrainian].
 8. Pantsyreva H.V. (2020) Vplyv tekhnolohichnykh pryiomiv vyroshchuvannya na zernovu produktyvnist zernobovykh kultur v umovakh pravoberezhnoho Lisostepu Ukrainy. Naukovi dopovidi NUBIP Ukrainy: zhurnal [Influence of technological methods of cultivation on grain productivity of leguminous crops in the conditions of the right-bank Forest-Steppe of Ukraine. Scientific reports of NUBIP of Ukraine: a journal, № 5, Vol 87]. Kyiv. [in Ukrainian].
 9. Mazur V.A., Didur I.M., Pantsyreva H.V. (2020). Obgruntuvannya adaptyvnoi sortovoi tekhnolohii vyroshchuvannya zernobovykh kultur v pravoberezhnomu Lisostepu Ukrainy. Zbirnyk naukovykh prats VNAU. Silske hospodarstvo ta lisivnytstvo: zhurnal [Justification of adaptive varietal technology for growing leguminous crops in the right-bank Forest-steppe of Ukraine. Collection of scientific works of VNAU. Agriculture and forestry: a journal, № 18]. Vinnytsia. [in Ukrainian].
 10. Babych A.O. (1993). Problemy bilka i vyroshchuvannya zernobovykh na korm. 3-ye vyd., pererobl. i dopov: monohrafiia [Problems of protein and growing legumes for feed: a monograph]. Kyiv. [in Ukrainian].
 11. SeedWorld: Chickpeas: Resilient Legume That is Showing Success. (2023). URL: <https://www.seedworld.com/europe/2023/10/11/chickpeas-resilient-legume-that-is-sowing-success/>
 12. Global Landscapes Forum: What is organic agriculture? (2020). URL: https://www.globallandscapesforum.org/video/what-is-organic-agriculture/?gad_source=1&gclid=CjwKCAjwouexBhAuEiwAtW_Zx-pBVf0GMkD rnPlzr3dRrK3HDYDuDyFs3bn1yVxmemP5NpRpw0TWhoCShkQAvD_BwE
 13. National Committee of The Netherlands: Global top-7 chickpeas producers. (2020). URL: https://www.iucn.nl/app/uploads/2022/10/Factsheet-Chickpeas_IUCN-NL-2022_Guide-for-value-chain-management-in-the-protein-transition.pdf
 14. World Population Review: Chickpea Production by Country 2024. (2024). URL: <https://worldpopulationreview.com/country-rankings/chickpea-production-by-country>
 15. Official website of the United State Department of agriculture. (2023). URL: <https://fas.usda.gov/data/spotlight-global-chickpea-exports-rise>
 16. Horticulture: Chickpeas, a growing food source in the world and Africa. (2023). URL: <https://www.horticulture.org.za/chickpeas-a-growing-food-source-in-the-world-and-africa/>
- Гончар М.В. Динаміка виробництва нуту в Україні та світі**
- У статті висвітлено значення нуту як однієї із головних майбутніх зернобобових культур для забезпечення життєдіяльності суспільства продуктами продовольства. На основі аналізу статистичних даних по врожайності на посівних площах нуту в Україні та світі виділено країни, що займають лідируючі позиції по вирощуванню даної культури та визначено місце України у даному переліку. Оброблено та узагальнено дані за проміжок часу з 2019–2024 рр., структуровано та подано у вигляді графіків та таблиць. Аргументовано та засвідчено, що нут в Україні є стратегічною сільськогосподарською культурою, що впливає на стабілізацію землеробства, підвищення родючості за запаси азоту, ліквідує дефіцит білкових продуктів, визначає кон'юнктуру ринку та допомагає розв'язати продовольчі потреби та проблеми.
- За даними літературних джерел зарубіжних та вітчизняних молодих вчених та науковців при аналізі їхніх праць було виявлено країни-лідери серед тих хто займається вирощуванням, експортом та імпортом нуту на світовий ринок. Визначено найбільш перспективні країни та розроблені шляхи і рішення, що можуть бути використані для нарощення площ та врожайності нуту в умовах зміни клімату та перегляду вже існуючих сівозмін.
- Нарощування валового збору нуту відбувається не тільки за рахунок розширення та збільшення площі посіву відносно загальних посівних площ усіх культур, а й завдяки підвищенню його врожайності. Задля підвищення врожайності вирощування даної культури запропоновано впровадження комплексу інноваційних, передових ідей та рішень на різних стадіях виробництва, а також використовувати нові сорти при посіві. У сучасних публікаціях автори роблять акцент і звертають увагу, що 30–35% майбутнього врожаю залежить від правильно підібраних сортів нуту.
- Актуальність порівнянь та досліджень обґрунтовується завданнями прикладних досліджень на базі дослідних ділянок Вінницького національного аграрного

університету під час написання наукової роботи на тему («Оптимізація елементів технології вирощування нуту в умовах Лісостепу правобережного»). Впровадження у виробничу практику високопродуктивних сортів нуту дозволить зменшити дефіцит рослинного білка, а також покращити фізико-хімічний і фітосанітарний стан ґрунту.

Ключові слова: площа посіву, урожайність, адаптивні сорти, зернобобова культура, продовольство, кон'юнктура, експорт, імпорт, фізико-хімічний стан ґрунту.

Honchar M.V. Dynamics of production chickpeas in Ukraine and world

The article highlights the importance of chickpeas as one of the main future leguminous crops for ensuring the life of society with food products. On the basis of the analysis of statistical data on yield on sown areas of chickpeas in Ukraine and the world, the countries that occupy the leading positions in the cultivation of this culture are allocated and the place of Ukraine in this list is determined. Data for the period from 2019–2024 were processed and summarized, structured and presented in the form of graphs and tables. It is argued and proved that chickpeas in Ukraine are a strategic agricultural crop that affects the stabilization of agriculture, increasing fertility for nitrogen reserves, eliminates the deficit of protein products, determines the market conditions and helps to solve food needs and problems.

According to literary sources of foreign and domestic young scientists, when analyzing their works, the leading

countries were identified among those who are engaged in the cultivation, export and import of chickpeas to the world market. The most promising countries have been identified and ways and solutions have been developed that can be used to increase the area and yield of chickpeas in the context of climate change and revise existing crop rotations.

The increase in the gross harvest of chickpeas occurs not only due to the expansion and increase in the sowing area relative to the total sown areas of all crops, but also due to an increase in its yield. In order to increase the yield of cultivation of this crop, it is proposed to introduce a complex of innovative, advanced ideas and solutions at different stages of production, as well as to use new varieties when sowing. In modern publications, the authors emphasize and pay attention that 30–35% of the future harvest depends on properly selected varieties of chickpeas.

The relevance of comparisons and studies is justified by the tasks of applied research on the basis of research sites of the Vinnitsa National Agrarian University when writing a scientific work on the topic ("Optimization of the elements of chickpea cultivation technology in the conditions of the Right Bank Forest-Steppe"). Introduction into production practice of highly productive varieties of chickpeas will reduce the deficiency of vegetable protein, as well as improve the physical, chemical and phytosanitary condition of the soil.

Key words: sowing area, yield, adaptive varieties, legumes, food, market conditions, exports, imports, physical and chemical state of the soil.